

POVJESNE CRTICE O GRADU BELI U ŽUPANIJI VARAŽDINSKOJ.

Red templarski veoma se rano ugnijezdio u Hrvatskoj. Osnovan g. 1118. u Jerusolimu, razgrani se u brzo po Španiji, Francuskoj, Njemačkoj, Ugarskoj i Hrvatskoj. Već g. 1163. bijaše grad Bela u vlasti Templara. Bijaše mu tada kaštelanom Vilim, nazvan Althavis (Guillelmus dictus Althaviz), koji bijaše ujedno predstojnikom (praeceptor) Čurgova (Chorgo) u šimeškoj županiji u Ugarskoj¹.

Templari nijesu grada Bele zadržali do dokinuća svoga reda, jer ga skoro nalazimo u vlasti reda hospitalaca sv. Ivana Jerusolimskoga. Ovaj je red došao u Hrvatsku g. 1184., kada mu ninski biskup darova crkvu sv. Petra u Bojišću, gdje redovnici podigoše svoj hospital. Uzvišena svrha ovoga reda, koji je imao da brani svetu zemlju i da njeguje bolesnike, pribavi mu mnogo naklonosti i velikih posjeda. Članom ovoga reda mogao postati samo plemić čil i tijelom i umom, koji je dokazao osam plemenitih djedova. U užoj Hrvatskoj spominje se red hospitalaca najprije u bivšoj križevačkoj županiji (u Marči i Glogovnici) već koncem XII. vijeka. G. 1238. obdari ga kralj Bela IV. zemljama, koje se sterahu oko njihova samostana sv. Ivana u varaždinskoj županiji².

Koji li je to samostan bio i gdje je ležao? Ne ćemo pogriješiti, ako ustvrdimo, da to bijaše u Ivancu kraj Varaždina, gdje do nedavna stajala crkva posvećena sv. Ivanu. Znamo, da su hospitalci g. 1255. imali široke posjede oko grada Bele, i to Kremenu goricu i Selnicu. Grad Bela dode od Templara u ruke hospitalaca, te se g. 1275. u vrijeme meštra Poncija de Fayn izrično spominje praeceptorom belskim fratar Margarita³, a g. 1293. Guilermo, koji bijaše podjedno namjesnikom imetka u Hrvatskoj i Ugarskoj.

Sačuvani spomenici iz konca XIII. vijeka jasno navode, da je red hospitalaca odavna već držao grad Belu, a to dokazuje, da je veoma rano ovaj grad došao u njihove ruke, ili da su možda zajedno s templarima ondje svoje posjede imali.

Početak XIV. vijeka, g. 1304., spominje se u gradu Beli fratar Konstantin, predstojnik reda hospitalaca po Ugarskoj i cijeloj Slavoniji (domorum hospitalium per Hungariam et Sclauoniam). Ovaj darova 13. siječnja iste godine dozvolom reda Crnomu Tomi (Thomas dictus Niger), gospodaru grada Lobora i njegovom potomstvu, lijepi posjed Ponikve (Ponigui) pod uvjetom, da vjerno služi svojim dobroćincima, t. j. redu hospitalaca. Ovom ga darovnicom oslobodi

¹ Fejer. Cod. dipl. II str. 188.

³ Wenzel: Cod. Arpad. IX str. 129.

² Ibidem IV str. 109—110.

kroz dvije godine od svakoga podavanja daće gradu Beli, kao i od svih inih služba. Dozvoli mu pravo ribolova i lova zvjeradi, pa i to, da si može sagrađiti novi mlin.¹

Predstojnik hospitalaca u Beli meštar Oliver darova g. 1306. susjedni posjed Tužno nekomu dječaku Ivanu za vjerne službe, koje je isti redu učinio².

Za vrijeme raspra, koje se porodiše poslije smrti Andrije III. poradi ugarsko-hrvatskog prijestola (1300–1308), pretrpio je i grad Bela dosta nevolja. Ljuti protivnici hrvatskoga kralja Karla Roberta, sinovi bivšega bana Henrika Ivan i Henrik Gussingovci, prijanjahu stranci ugarskoga kralja Vladislava (Vaclav sin českoga kralja Vaclava) a kašnje opet uz Otona bavarskoga Red hospitalaca sa svojim predstojnikom Franjom od Granane stajaše vjerno uz kralja Karla Roberta, kojega je i papa odredio bio da bude ugarskim i hrvatskim kraljem. Gussingovci Henrik i Ivan haraše nemilo po Hrvatskoj, a ne uteče njihovu jaru ni Zagorje. Kivni na hospitalce nemilo poplijeniše njihove posjede. U savezu sa njemačkim četama posvojiše grad Belu i naniješe mu velike štete. Da je grad u njihove ruke dospio, tomu bijaše najviše kriv tadanji kaštelan, koji se kod obrane nije baš najvećim junaštvom istaknuo.

Gubitak grada Bele, koji bijaše u neku ruku branikom cijeloga Zagorja, bijaše težak udarac i po hospitalce i po ostale pristaše kralja Karla Roberta, ali srećom nije Bela ostala dugo u rukama neprijatelja okrunjena hrvatskoga kralja. Moćan i bogat velmoža hrvatski, Nikola sin Petra Ludbreškoga, koji također pristajao uz Karla Roberta, sakupi svoje čete, zauzme grad i istjera posadu Gussingovaca i preda ga opet u ruke hospitalaca, popraviv o svom trošku utvrde gradske i obskrbliv grad oružjem i hranom. Ovim si je činom Nikola Ludbreški stekao velikih zasluga po red hospitalaca. Stoga nije ni čudo, što mu se je red za to upravo sjajno odužio. G. 1320., kada je prior hospitalaca Filip od Gränane, nasljednik i brat spomenutoga priora Filipa, boravio kod pape u Perusiji, obdari Nikolu Ludbreškoga lijepim dijelom zemlje sv. Martina (negda samostan, danas Božjakovina) među Lonjom i Zelinom. Nije jadnik znao, da je ovu zemlju već odavna red templara bio darovao županu Parisu. Stoga nastadoše velike svade među Nikolom i županom Parisom. Boraveć prior Filip g. 1320. u Beli, dočuje za ovu raspru i pometnju, pa umoli Nikolu Ludbreškoga, da rečenu zemlju županu Parisu povрати. Nikola to odmah učini, a prior ga odšteti selom Črnec ili Kenec (Chenech) blizu grada Ludbrega. Zemlje toga sela medašile su kod potoka Črnca sa zemljama Stjepana Opojeva sina i sa rijekom Dravom. Uz nju dade mu još neke zemlje kod sv. Martina među Lonjom i Zelinom kod biskupova grada Ivanića³. Nije nam poznato, s kojih se razloga nisu hospitalci slagali sa gospodarima grada Grebena, susjedima Bele. Jedni drugima nanašahu velikih nasilja i golemih šteta. G. 1322. pođe napokon za rukom kaštelanu grada Bele i ujedno potpioru fratru Gerardu od Gränane, te se izmiri sa grebengrad-

¹ Prije u zem. arhivu. N. R. A. fasc. 1597 br. 16. sada u Budimpešti.

³ Zem. arhiv N. R. A. fasc. 605 br. 1 sada u Budimpešti.

² Ibidem fasc. 605 br. 1 sada u Budimpešti.

skim gospodarima Hektorom i Punekom, sinovima Vukoslava. Sklopiše pred »dobrim ljudima« ugovor, kojim jedna stranka obeća drugoj, da će zaboraviti na sva nasilja, štete, ubojstva i paleže, te da će unaprijed u najboljoj svezi živjeti¹. Taj ugovor potvrdi i kralj Karlo Roberto 3. prosinca 1323.

G. 1336. nalazimo u gradu Beli prvoga priora vranskoga Petra Kornuta², koji 6. prosinca potvrdi knezu (comes) Bedi, sinu spomenutoga dječaka Ivana, darovnicu, kojom mu je ocu meštar Oliver g. 1306. darovao posjed Tužno. Ova je listina veoma zanimljiva. Spominju se u njoj zasluge Bedove, koje si je stekao u ratu, što su ga tada vodili Nijemci protiv Hrvata, naročito da je Beda u to vrijeme branio granice grada Bele protiv Nijemaca. Za ove zasluge potvrdi prior Petar posjed Tužno njemu i njegovom potomstvu, nadajući se, da će i unaprijed braniti zemlje i grad Belu i njegove podložnike³.

G. 1375. spominje se Wilim de Altaviz (Guillermus de Altavyz) kaste-lanom grada Bele⁴.

Prior hospitalaca fratar Rajmundo de Bella-Monte, koji bijaše ujedno županom dubičkim, obdari Pavla sina Ivanova (brata župana Bede) zemljom Jurketincem u području grada Bele sa svim pravima, koja je do tada red na ovom posjedu izvršavao. Obvezan bijaše jedino, da svake godine o Martinju plaća gradu osam penza denara, i izvršuje ine službe predijalista⁵.

U gradu Beli bio je i Ivan od Paližne, koji bijaše priorom vranskim sve do g. 1395. Ove se godine on morade odreći te časti te primi priorat belski. U sačuvanim listinama spominje se kao prior »ordinis S. Johannis Jerosolimitani de Bela«. On je stalno boravio u gradu Beli. Ovdje potvrdi 20. lipnja stanovnicima (cives) Ivanca njihove stare povlastice i prava, te slobode, koje im neki neprijatelji pogaziše i otimahu. Ovi bo belski podložnici bijahu podijeljeni na staroselce i novoselce. Staroselcima, koji od vjkada življahu u zadruzi, potvrdi prior njihova prava, odrediv im kao dužnost prema gradu, te su morali svake godine od svakoga rala zemlje za grad tri dana orati, žeti i žitak u grad svažati, dočim će za vršenje žitka dobiti od grada plaću. Na dan sv. Martina svake godine morali su gradu od svakog selišta plaćati 20 dinara. Vinsku desetinu i onu od žitka podavahu u naravi, dočim u ime ine desetine plaćahu po tri dara (munera consueta). Novoselci, koji si netom u Ivancu sagradiše kuće, bijahu kroz pet godina prosti od podavanja spomenutih darova, a iza ovoga roka imadahu ista prava i dužnosti kao i staroselci. Na čelu ivanečke općine, koja bijaše slobodna od kmetskih radnja, stajaše već tada sudac⁶.

¹ Nagy: Cod. Andagavensis. II str. 55.

² Poslije ukinuća reda templara g. 1312. dobiše hospitalci gotovo sva templarska imanja u Hrvatskoj. Tako i grad Vranu. Uz priorat cijele Ugarske i Slavonije razvi se potpriorat Vranski, koji već g. 1333. posta prioratom, koji zauzimalje važno mjesto u povjesti hrvatskoj.

³ Ovjerovljeni prijepis u zem. arhivu: acta medii aevi. Ista u Fejeru: Cod. dipl. VIII, 4.

str. 204. Ovu potvrdu, kao i rečenu darovnicu (1306) potvrdi kasnije 1374. Pavlu sinu Ivana, fratar Rajmund de Bella-Monte, prior hospitalaca (u Mlaki).

⁴ Fejer: Cod. dipl. X 2 str. 60.

⁵ Ovjerovljeni prijepis u zem. arhivu: acta medii aevi. Kašnje imadahu imanje Jurketince Ivan Korvin, Ratkaji, Madači i Petevi.

⁶ Prije u zem. arhivu N. R. A. fasc. 207 br. 26; sada u Budimpešti. Mjesto Ivanec veoma

Sve te povlastice potvrdi Ivančanima g. 1421. prior i ban hrvatski Alberto Velikomihalski¹ (de Nagymihal). G. 1431. uređene su međe između grada Bele, Grebena i Gotolovca. Već tada se spominje crkva sv. Margarete pod Belom. Prigodom ovoga uređivanja međa spominje se kaštelanom belskim Ivan Tornar².

Kad je g. 1434. prioratsku stolicu zasjeo Matko Talovac, potonji ban hrvatski, upravljahu gradom Belom njegovi kaštelani. G. 1438. sjedio je u njemu kaštelan Vitko, sin Blaža od Gjeletovca (Gerltowcz). Ovaj naseli pustu zemlju Voglovec (ili Vuglovec) među potocima Rakovcem, Vuglovcem i Bednjom, te ostarom sv. Benedikta blizu ivanečkih zemalja. Predijalisti, koje Vitko ovamo naseli, bili su: Stjepan od Terstenika, Barnaba od Vragovca, Benko i Valent sinovi rečenoga Stjepana od Terstenika, te Petar sin Dioniza od Terstenika³.

Poslije smrti kralja Alberta (1439) zaokupi Matko Talovac grad Belu za sebe, te uze njime vladati kao da je njegov. Već g. 1440. je u Beli njegov kaštelan Ladislav Daraboš, koji potvrđuje vuglovečkim predijalistima njihovu slobodu i darovanja. Ne zna se, kojim pravom oko g. 1460. založi neki biskup Kotran grad Belu nekomu Antunu Holnekaru, koji je oteo gradu Gotolovcu veliku jednu šumu, te ju pripojio gradu Beli. Ovoga je doskora Matko Talovac istjerao iz Bele, te opet zavladao gradom⁴. Za vrijeme komešanja iza Albertove smrti bio je Matko Talovac na strani Vladislava Jagelonca. Nesrećom dopade rukuh celjskih knezova, gdje je neko vrijeme u tamnici probavio. Izmaknuv sretno, pođe u Ugarsku, da se pokloni okrunjenu kralju Vladislavu. Grad Belu držao je sve do svoje smrti (1445).

Poznati kapetan celjskih knezova Ivan Vitovac zauzimao je redom gradove zagorske (g. 1446), te tako zauzme i grad Belu. Uz Greben jamačno je i Belu dobio od svojih gospodara, postavši i grofom zagorskim. Ovo se može tim sigurnije tvrditi, što g. 1469. nalazimo grad Belu u rukuh Vilima i Jurja, grofova zagorskih, Vitovčevih sinova⁵.

G. 1480. posjeti kralj Matija grad Belu, te je ondje u nedjelju poslije blagdana sv. Šimuna i Jude izdao pismo, kojim je zabranio svojim komornicima i nadzirateljima soli, da ne smiju u naprijed stanovnike Hrvatske radi morske soli uznemirivati⁶.

Poznato je, da je već tada često pogibelj od Turaka prijetila i zagorskim krajevima. Gotali, gospodari grada Gotolovca, pobojaše se tim povodom za svoje posjede i spise, na kojima osnivahu svoja prava, a kako su se dobro slagali sa Vitovčevim sinovima, donesoše te spise u dobro utvrđenu Belu. Nu nesreća htjede, da g. 1481. izgori grad Bela i svi spisi Gotala⁷ Iza toga požara

je staro. Spominje se već g. 1209. u povelji, izdanoj po kralju Andriji II. gradu Varaždinu. Zemlje u susjedstvu Ivanca darova g. 1238. kralj Bela IV. redu križara. Fejer Cod. dipl. IV. IV. str. 110.

¹ Ibidem.

² Stari ovjerovljeni prijepis u kr. zem. arhivu.

³ Moje bilješke iz arkiva jugosl. akademije.

⁴ Ovjerovljeni prijepis u kr. zem. arhivu.

⁵ Zem. arhiv.

⁶ Izvorno pismo na papiru u škrinji povlastica br. 48 u zem. arhivu.

⁷ Zem. arhiv.

sagrađen je dolje u ravnici novi grad, koji danas zovu starijom Belom, i koji ima na svakom uglu jednu okruglu kulu.

Braća Juraj i Vilim Vitovci nijesu baš u najboljoj slozi živjeli. G. 1484. madaše Juraj svoj osebujni alodij ispod Bele. Brat njegov Vilim navali na taj alodij i ugrabi 23 konja, koje odvede u kaptol zagrebački. Juraj podigne stoga pravdu protiv brata, te dvorski sudac Stjepan Bator odredi protiv Vilima sud-benu ovrhu¹.

Znamo, da je Matko Talovac ocijepio grad i imanje belsko od priorata vranskoga. Stoga podiže oko g. 1485. prior vranski Bartol Berislavić parnicu protiv braće Jurja i Vilima, grofova zagorskih, tražeći natrag grad Belu i prioratska imanja. Dokazivaše, da Bela po pravu pripada samo prioratu, a nipošto onima, koji ga protupravno posvojiše i drže. Da se ta parnica riješi, naloži kralj Matija iz Beča 18. srpnja 1485. kaptolu zagrebačkomu, da provede istragu protiv Jurja i Vilima. Kaptol izašalje svoga povjerenika, prebendara Martina od Narta, koji je sa kraljevskim čovjekom Ladislavom od Pestetarovca, u mjestu Hunu, posjedu grofova zagorskih, po podložniku njihovom Matiji Kolaru naložio njima, da u naznačenu roku dođu na sud pred kralja i ondje svoje prigovore i prava očituju².

Da li su došli pred kralja, i kako su dokazivali svoje pravo, nije poznato, ali skoro zatim poradi veleizdaje izgube sva svoja imanja, a po nalogu kraljevu zaposjedne ih Jakov Zekelj, koji s njima u kraljevo ime upravljaše. Oko g. 1489. darova kralj Matija svomu naravnomu sinu Ivanu Korvinu cijelo Zagorje, pa i grad Belu. Nu Ivan Korvin nije odmah poslije smrti kralja (1490) došao u faktični posjed Bele i ostalih zagorskih gradova, prem su mu ih i stališi 17. lipnja zajamčili bili. Zekelj ih je držao u svojim rukama, te mu ih istom onda izruči, kad mu je Ivan kao odštetu za čuvanje založio gradove Vinicu i Trakošćan za 16.000 for., koje je tobože potrošio bio na čuvanje Korvinovih gradova³. Dok je Belu još držao Zekelj, bio je g. 1490. oružanom silom porodici Vragovića od Marjaševca (Maruševca) oteo njihovu šumu Cerje, koja je od toga vremena uvijek pripadala Beli.

Dobiv svoje posjede u Zagorju, namjesti Ivan Korvin u njima svoje upravitelje. G. 1496. spominje se kao takov belski kaštelan Mirko Pernesij. S hercegom Ivanom Korvinom dode porodica Peteva (Pethew) od Gerše (de Gersse) u Hrvatsku. Ona se spominje u Ugarskoj već u XIV. vijeku, gdje su joj članovi obnašali visoke časti. Prvi se spominje g. 1394. Ivan, sin Petrov, koji uze očevo ime za prezime (Pethö). G. 1483. dobi porodica darovnicom kralja Sigismunda grad Vašvar u Ugarskoj, a grb dobi g. 1507. od kralja Vladislava. Petevi stajahu za vrijeme razmirica i prijepora o ugarsko prijestolje g. 1490. na strani Ivana Korvina. Poimence Toma, Ladislav, Stjepan, Nikola i Franjo stekoše si velikih

¹ Zem. arkiv. N. R. A. fasc. 1602 br. 43; sada u Budimpešti

³ Prije u zem. arkivu N. R. A. fasc. 1526 br. 50; sada u Budimpešti.

² Stari ovjerovljeni prijepis u zem. arkivu acta medii aeivi.

zasluga za bana i hercega, a zato im založi Ivan Korvin prvih godina XVI. vijeka grad Belu za 5600 zlatnih dukata. Ovaj zalog, koji je kasnije i kralj potvrdio, sklopljen je pred konventom križara stolnobiogradskih. U spisu spominju se i obveze, koje je Korvin naprama Petevom imao¹. Gradom Belom do tada upravljao je Korvinov službenik Benko iz Ratke (Ratkaj), kojemu je g. 1502 herceg Ivan Korvin izdao potvrđnicu, da je grad Belu sa svim pripadnostima uručio Ladislavu Petevu².

Priorat vranski nije mogao zaboraviti na oteto svoje dobro. Već g. 1510. zatraži Belu putem pravde. Kralj Vladislav naloži stoga konventu sv. Spasitelja u Kopornaku, da preda kraljevski nalog Tomi Petevu, kojim se nalaže, da grad Belu prioratu vranskomu izruči. Konvent izašalje fratra Šimuna, koji Petevu na njegovu imanju Ketelu kod Blatnoga jezera uruči nalog. Petev izjavi, da je pripravan založeni mu grad Belu predati uz povratak one svote, za koju ga je u zalogu držao³. Time nije stvar bila riješena. Već slijedeće godine nalaže kralj Tomi Petevu pismeno i veoma strogo, da Belu, radi koje je već sa Beatricom, udovom Ivana Korvina, a ženom Jurja markeza Brandenburškoga imao pravdu, odmah predati ima. U tom nalogu dokazuje mu se, da je Belu zajedno sa braćom samo kao činovnik Ivana Korvina držao, a tim više da je dužan grad povratiti, jer svi Korvinovi gradovi pripadaju kralju. Pozivlje ga pred sud, kamo ima osobno doći i doprinijeti dokaze o svom pravu na grad Belu⁴. Nu Toma Petev ne htjede Bele predati ni kralju ni prioratu vranskomu. Dokazivaše svoje pravo, koje su on i njegova svojta na grad stekli, isticaoše sve zasluge za bana Ivana Korvina i kralja Vladislava. Kralj na to pozove konvent križara stolnobiogradskih, da točno izvijesti kralja, imaju li Petevi u istinu pismenih dokaza za svoje tvrdnje⁵. Stvar se riješi u prilog Peteva, te se još iste g. 1511. Toma i Franjo Petevi podijele u vladanju Bele, odlučiv držati u gradu dva kastelana.

G. 1518. založi Toma Petev polovicu imanja i grada Benku Ratkaju Velikotaborskomu za 1000 for. čista zlata. Poslije smrti Ladislava Peteva držali su grad Toma Petev i Benko Ratkaj. Protiv ovih podignu g. 1517. Vragovići parnicu radi šume Cerja, koju im je Jakov Zekelj oteo bio. U toj parnici budu i susjedi kao svjedoci preslušani. Bijahu to Ivan i Bernardo Druškovački od Druškovca, Blaž Kos od Koškovca, Andrija Sebastianović, Juraj Kečer od Presečne, Juraj Zočić od Koškovca, Ivan Golec od Suteske (danas Sutinsko), Krsto Madaras od Egjudovca, Albin Šaulovački, Juraj i Ivan Kos od Šaulovca, Stjepan Škerta od Toplica (Krapinskih), Pavao Puhakovački, Koloman Zabočki, Mihalj Špičko od Križanca, Ivan Gubaševački, Juraj Špičko od Križanca, Erhart od Ratkovca, Ivan i Franjo Mirkovački, drugi Ivan Mirkovački, Vinko Gregurovački, Ivan Bedeković Komorski, Stjepan i Petar Mirkovački, Juraj, Ivan, Stjepan, Pavao i Jakov Jambrečkovići od Zlatarije inače Ladislavca, Stjepan Bužanić,

1

Zem. arhiv: acta medii aevi (transumpta) spis od g. 1510. G. 1502. bijaše Bela još Ivana Korvina.

² Elenk arkiva Ratkajeva fasc. E. N. 25 u kr. zem. arhivu.

³ Ibidem.

⁴ Prije u zem. arhivu N. R. A. fasc. 207 br. 11; sada u Budimpešti.

⁵ Ibidem br. 12.

Toma od Šćerbina, Ilija od Petruševca, Andrija Kozlić od Završja, Vinko od Završja, Ivan od Gerdovca, Nikola od Bertalovca, Ivan Miliević od Pomperovca, Ambroz od Pomperovca, Martin Prenar od Lipovca, Matija Honjevac, Blaž od Margiltovca te Nikola Kornjašić i još dvanaest plemića. Ovi, ukupno 55 na broju, plemići i zemaljska gospoda posvjedoče Vragovićima njihovo pravo, da zaista šuma Cerje njima po pravu pripada, te da je istu Zekelj prije 27 godina posvojio.

Na ovu izjavu dosudiše suci, izaslašani po banu Petru Berislaviću, rečenu šumu Vragovićima. Nu ovi joj ne ostadoše dugo gospodarima, jer ju je već slijedeće g. 1518. Toma Petev po svom belskom kaštelanu Ivanu Požgaju i podkaštelanu Petru Ambreoviću iznova oružanom rukom opet posvojio i pripojio gradu Beli. Pravda iznova započne, te kralj odredi, da se stvar opet temeljito razvidi¹.

G. 1539. nagodio se belski gospodar Benko Petev sa Stjepanom Madačem od Jurketinca. Predmet pravde bijaše belska šuma i neki gornjaci. Petar otpusti Madaču sve gornjake u Risnjaku, Zasadu i Briški, te njemu i njegovim kmetovima ostavi pravo uživanja belske šume². Ratkaji imadahu još uvijek polovicu grada i imanja Bele u zalogu, ali se g. 1542. nagode braća Benko i Ladislav Petevi sa Pavlom Ratkajem, podžupanom varaždinskim, radi grada, te ga isplate sa 700 for. Kaštelanom belskim bijaše g. 1550. Nikola literat od Bežina, koji je sa Andrijom, vikarom Lepoglavskih Paulina, u ljutu razmiricu došao radi nekih kmetova i međa. Osobito se pravdaše poradi međa među Ivancem i Lepoglavom. Ova je bila u šumi i gori Jesekovici, u kojoj je graničila sa posjedima Ivanca, Lobora i Lepoglave³.

Plemić Toma Salaj napastovao je imanje Benka Peteva u Ivancu, a radi toga se porodi parnica, koja je još g. 1555. trajala Benko Petev imadaše ženu Fraksiju Choron, koja je g. 1558. po nalogu bana uvedena u posjed kaštela Ivanca i sela Ivanca, Prigorca, Ponikve, Vuglovca i Lovrečana. Šest godina kasnije (1564) isposluju si braća Benko i Ladislav Petevi važnu kraljevsku darovnicu za grad Belu, kaštel Ivanec i posjede Rusakovac, Završje, Lovrečan, Tužno, Lukavec, Ponikvu, Gačicu i Vuglovec. Na dan sv. Marka budu na novo darovanim imanjima uvedeni u posjed⁴. Ova je darovnica kasnije bila od zamašne važnosti po obitelj Peteva, jer je s njom potvrđeno staro njihovo pravo

¹ G. 1581. pod banom Krstom Ungnadom podignu radi te šume pravdu Vragovići: Krsto, Ladislav te Vuk inače Petar nazivan, sinovi Jurja, te Gašpar sin Ivana, Ana žena Gašpara Druškovačkoga i Margareta žena Ive Petričevića, kćeri Grgura Vragovića, protiv Tome i Gavre sinova Benka, a unuka Tome Peteva, te protiv Grgura sina Ladislava a unuka rečenoga Petra. Ova se parnica zategne sve do g. 1590., kada Vragovići dobiše svoju šumu, kao i naknadu za pretrpljene štete.

² Prije u zem. arhivu N. R. A. fasc. 204 br. 6 sada u Budimpešti. Madači, koji ovom zгодом nose pridjevak „od Jurketinca“, bijahu gospodari imanja Jurketinca. Ovo su imanje darovali Ratkaji Velikotaborski g. 1521. Ivanu i Petru Madaču od Štrigova.

³ Ibidem fasc. 207 br. 27.

⁴ Arkiv kaptola zagreb. (locus credib.). Protocol. 25 str. 72 i transumpta donationum u zem. arhivu.

na grad Belu. U njoj se spominje novosagrađeni kaštel u Ivancu, što su ga Petevi ondje iz razvalina stare templarske crkve podigli i tako zasnovali novi ivanečki grad.

Navedenom darovnicom bijaše isključena Ana sestra Ladislava i Benka, žena Vuka Dudića od Orehovice. Njezin muž podigne pred kaptolom zagrebačkim protest protiv darovnice i uvodnice, ali bez ikakovoga uspjeha, jer Ana ne dobi ništa od belskoga imanja¹. Ova se parnica dovrši tekar g. 1583. nagodom među Gavrom i Grgurom Petevi sa djecom njihove tetke Juditom, Sarom i Krstom Dudićima.

Među braćom Ladislavom i Benkom Petevima ne bijaše prave sloge. G. 1576. porodi se među njima prijepor radi nekih kmetskih zemalja i sjenokoša, koje su kmetovi ivanečki imali. Ovi su po svom starom zakonu i običaju imali pravo, da mogu svoje zemlje i livade po volji prodati i dati za uvijek, komu god bi htjeli. Da se prijepor među braćom riješi, izabraše rečene godine obranične suce (judex arbiter) meštra Mirka Peteva od Hedjaša, biskupa jegarskoga i namjesnika kraljevoga u Ugarskoj Stjepana Radeca, Gašpara Druškovačkoga bilježnika, Ivana Zabočkoga, Jurja Madarasa od Egjidovca, suce županije varaždinske, Ivana Šuberaja od Šuberkovca, i Vida Budora od Budrovca. Ovim pođe za rukom u Ivancu pred župnom crkvom na dan 3. rujna 1576. zavađenu braću izmiriti². Ivan Šuberaj bijaše svak Ladislava i Benka Peteva, pošto je imao za ženu njihovu sestru Anu. Kada je ova umrla oko g. 1579., podigne Šuberaj parnicu protiv svojih svakova, tražeći za svoga sina Adama trećinu dobara Ivanca i Bele, koja je pripadala pokojnoj Ani. Tomu se Petevi silno opirale tvrdeći, da na Belu i Ivanec imaju samo muški potomci pravo, a nipošto žene³.

Istodobno trajaše pravda među Ladislavom Petevom, te Tomom sinom njegovoga pokojnoga brata Benka i Šimunom Keglevićem Bužimskim, zetom pokojnoga Benka, a mužem Magdalene Petevove, koji bijaše prije nekoliko godina šumu Cerje zajedno sa krčevinama i vinogradima te zasadima u Risnjaku za svoga tasta posvojio bio, pogazivši ograde, što ih je Ladislav protiv veprova podigao. Za vrijeme svada između braće Ladislava i Benka Peteva g. 1572—1579, te njihovih sinova g. 1579—1599, sagrađen je dvorac Cerje Nebojse⁴.

Uslijed veleizdaje (notae infidelitatis) izgubi g. 1590. Toma stariji Petevi svoja djedovska imanja i gradove Belu i Ivanec, na što već slijedeće godine 1591. kralj Rudolf obdari poradi velikih zasluga ovim gradovima unuke njegove Tomu i Gavru sinove Benkove, te Grgura sina Ladislava Peteva⁵. U darovnici spominju se još gradovi Peteva u Ugarskoj i to Kemenel i tvrda Kestel, te sru-

¹ Arkiv kaptola zagr. (loc. cred.). Protocoll: 2 str. 55.

Prije u zem. arhivu N. R. A. tasc. 209 br. 4; sada u Budimpešti.

² Ibidem fasc. 204 br. 3.

⁴ G. 1591. bijaše ovaj dvorac svojina porodice Vragovića, te je ondje ban Toma Erdödi pisao listove, kojima pozivaše Gavru i Tomu Pe-

teve na sud. 1616. bijaše dvor u rukuh Dore Bedekovićeve, udove Gašpara Petričevića i njezinoga sina Jurja. Kaštel Cerje spadaše g. 1700 Stjepanu, sinu baruna Grgura Peteva, i Ivanu, sinu Adama Peteva, a iza ovih porodici Matačića.

⁵ Ovjerovljeni prijepis darovnice u kr. zem. arhivu.

šeni gradovi Rözy i Tadiska u zaladskoj županiji, na koje im je pravo također bilo potvrđeno. Ali u skoro eto novih parnica među njima. Još g. 1574. bio je Benko Petev posvojio crkvu sv. Ivana u Ivancu, koja je spadala Ladislavu. Radi ove crkve podiže g. 1591. Grgur sin Ladislava parnicu protiv Tome i Gavre Peteva. Kako se čini, Petevi ljubljahu veoma svoju nekadašnju domovinu Ugarsku. Na njihovim hrvatskim imanjima, poimence u Ivancu, nalazimo g. 1591. mnogo Madžara, kao primjerice: Hertelendij, Kenjeroló, Ziartó, Sarkas.

Gavro Petev najviše stanovaše u Ivancu, te je pravio svomu bratučedu Grguru mnogo nasilja i šteta. Tako je g. 1591. drugi dan poslije rođenja B. D. M. poslao svoga valpota Ivana od Škriljevca, koji bijaše također valpotom Fraksije Choron, udove Benka Peteva na njezinom imanju Škriljevcu, zajedno sa svojim španom Mihajlom Zagorcem na imanje Margičane. Ovaj došavši onamo oružanom četom navali na Grgurov dvorac pod gradom Belom (Margičani), te odvede sluškinju Grgurovu Jelenu Grabrovačku. Radi ovoga nasilja porodi se ozbiljna i dugotrajna parnica među Gavrom i Grgurom Petevom¹.

Grgur Petev jedan je od najznamenitijih članova svoje porodice. Rodio se oko g. 1570. u gradu Beli. G. 1596. bijaše na mjesto Ivana Keglevića izabran zemaljskim kapetanom, koja je čast onda bila u zemlji prva iza banske. G. 1609. bijaše s Baltazarom Napulijem poslanikom na ugarskom saboru. Bijaše i odličan pisac, ali samo madžarski. Napisao je kroniku madžarsku pod naslovom »Rövid Magyar kronika« etc., štampanu u Beču 1660². G. 1599. bijaše Grgur kapetanom tvrde Baboče. Imao je dva brata Ivana i Krsta. Dio dobara grada Bele pripadaše i Grguru, a brat Krsto preda mu g. 1599. vladanje svih imanja u varaždinskoj županiji, za što mu Grgur plaćaaše samo 120 ugarskih forinta na godinu.

G. 1606. podijele braća Petevi imanja Belu, Cerje i Ivanec. Cerje dopade Gavru sina Benkova, ujedno sa svotom novca, kojom da si ondje podigne lijep dvorac. Spis, koji o tom govori, sačuvao nam je opis grada Bele. Grad imadaše tada dva krila i kućicu za kupanje; u sredini stajaše visok toranj, a nad krilom drugi nešto niži. Imadaše velike pivnice, braništa, bedeme, a na južnoj strani braništa uzidan četverouglast bijeli kamen sa uklesanim križom križara reda sv. Ivana³. Slijedeće godine 1607. uvodio je zagrebački kaptol po nalogu kralja Rudolfa II. (od 29. rujna) Gavru sina Benkova, Jurja sina Tome te Grgura i Krstu sinove Ladislava Peteve, u posjed grada Bele, Ivanca i Cerja, te ovim pripadajućih posjeda. Ovo uvođenje provedoše Stjepan Majžić kanonik zagrebački i kraljevski povjerenik Gašpar Gotal. Tomu se silno opriješe potomci Peteva po ženskoj krvi, te prosvjedovahu pred zagrebačkim kaptolom⁴.

Kada je Grgur Petev g. 1609. od stališa hrvatskih bio poslan kao poslanik na ugarski sabor, zaokupi gore spomenuti Gašpar Gotal od Gotalovca uživanje gore belske, koja se proteže od grada Zajezde do Grebena, te odagna

¹ Prije u zem. arhivu N. R. A. fasc. 204 br. 20; sada u Budimpešti.

² Vidi njegov životopis u arhivu za jugosl. povjestnicu X str. 123.

³ Prije u zem. arhivu N. R. A. fasc. 205 br. 21; sada u Budimpešti.

⁴ Ovjerovljeni prijepis u kr. zem. arhivu, te arkiv kaptola zagrebačkoga (locus credib.) Protocoll 8 str. 167.

iz nje do 100 krmaka. Radi toga podiže Grgur parnicu protiv Gotala, koja je trajala sve do g. 1615. I poradi šuma i imanja Vuglovca imadaše Grgur 1609. silnih neprilika s Matijom Vuglovačkim. Obje parnice uspješno dovrši. Iste godine spominje se plemić Ivan Jantolić, koji je kod Bele i Ivanca držao po Jurju založene kmete, koje uz odštetu odstupi Gavri Petevu.

Za cijelo su Petevi opet među sobom dijelili svoja imanja, jer su g. 1613. po nalogu bana Juraj, Ivan i Krsto Petevi uvedeni u polovinu imanja Bele¹. Ali među braćom Ivanom i Grgurom ne bijaše i opet prave sloge. Akoprem su zajedno u Ivancu stanovali, svadahu se neprestance, dok se g. 1615. nekako ne izmiriše. Grgur Petev bijaše g. 1621. podžupanom varaždinskim, te je ove godine kupio za 200 for. jedan mlin na belskom potoku (Bistrici) od Dore Bedekovićeve udove Ivana Peteva, te sina njezinoga Ladislava, koji je ovaj novac trebao spremajući se u boj protiv Gavre Betlena, želeći kupiti konje i ostale bojne sprave. Ova prodaja obavljena je pod tadanjim banom Nikolom Frankapanom, zakletim neprijateljem Betlenovih ideja².

G. 1628. uredi Grgur Petev oporukom, pisanom mađarskim jezikom u Varaždinu, svoje obiteljske prilike. U oporuci si zaželi, da ga pokopaju u crkvi sv. Marije Magdalene u Ivancu pokraj prve žene njegove Jelene Bedekovićeve³. Druga njegova žena bila je Ana Patačićeva udova Ivana Praškovačkoga. Slijedeće godine umrije Grgur Petev, ostavivši udovu Anu, te djecu Stjepana (od Ane) i Vuka, Petra, Juditu udatu za Vragovića, Evu za Gavru Praškovačkoga, i Katu za Gašpara Stankovačkoga (od prve žene). Predstojnik stolne crkve zagrebačke Benko Vinković, doznajući samo iz predaje, da je grad Bela nekoć bio posjed Benediktinaca, a crkva sv. Margarete pod Belom opatijom istoga reda, u to zamoli kralja, da grad Belu daruje njemu i da ga time opet crkvi povрати. Kralj usliša Vinkovićevu molbu, te darova grad 6. rujna 1629. Vinkoviću kao predstojniku zagrebačke crkve i po njemu svim njegovim nasljednicima u toj časti⁴. Nu ovo darovanje nije pred hrvatskim sudom imalo nikakove vrijednosti, jer se je znalo, da Bela ne bijaše nikada posjed Benediktinaca. Vinković, videći, da time nije ništa dobio, umoli opet kralja, da grad Belu daruje predstojništvu zagrebačke crkve, što to bijaše nekoć svojina priorata vranskoga. Kralj ponovno usliša Vinkovićevu molbu, te mu 3. siečnja 1632. darova grad Belu i Ivanec sa svim pripadajućim selima i posjedima: Cerjem, Tužnom, Rusakovcem, Završjem, Vitošincem, Lovrečanom, Lokavcem, Margičanom, Baćicom, Zelnom, Voglovcem, Stražnovcem i Prigorcem⁵. U ovoj se darovnici izrično spominje, da je grad Ivanec sagrađen iz negdašnjega hrama (templum) križara. Nu ni ovom darovnicom ne postigne Vinković gotovo ništa, jer grad Bela ostade i na dalje u rukama Peteva. Stoga on kao prior vranski i opat sv. Margarete belske g. 1636. podigne parnicu protiv Peteva, ali opet ne uspije. Njegov nasljednik Nikola Dija-nešević isposlova u kralja Ferdinanda III. novu darovnicu za grad Belu, koja je

¹ Arkiv kaptola zagr. loc. cred. Protocoll 29 str. 28.

² Prije u zem. arhivu N. R. A. fasc. 206 br 1; sada u Budimpešti.

³ Ibidem fasc. 205 br. 11.

⁴ Zem. arkiv Transumpta donationum ecclesiasticarum str. 118.

⁵ Zem. arkiv: Processus I br. 112.

izdana u Beču 17. studenoga 1650¹. Uz grad Belu darova mu kralj imanje Pre-pustovac (Popovec) u Zagorju, koje je već Ferdinand II. Vinkoviću i njegovim nasljednicima u časti predstojnika crkve zagrebačke darovao². Slijedeće g. 1651. podiže Dijanešević radi grada Bele, Cerja, Jurketinca³ i Ivanca parnicu protiv Stjepana i Ive Peteva te protiv ludoga Jesujita Tome Peteva, kojemu bijaše tu-torom spomenuti Stjepan Petev. Tada imadaše Eva kći Nikole Peteva pod gradom Belom, blizu crkve sv. Margarete svoj posebni dvor, u kojem je i sta-novala⁴. Taj dvor bit će za cijelo još danas stojeći mladi belski grad, koji ima veliku četverouglastu kulu. Dijaneševiću pođe za rukom te si isposluje uvodnicu, uslijed čega je g. 1652. uveden u posjed grada Bele. Tomu se silno opriješe Pe-tevi, te stoga ova uvodnica, kao i sam uvodni čin, ostade bez ikakovoga pro-bitka za Dijaneševića i predstojništvo zagrebačke crkve.

U jednoj listini Nikole Zrinskoga od g. 1653. spominje se grad Bela kao razvalina (*dirutum castrum*), pa je prema tomu među g. 1606 i 1653 morao biti zapušten te se je počeo rušiti. Od toga vremena stanovahu Petevi u Ivancu, koji je i svojim položajem mnogo zgodniji bio. Nema sumnje, da su razlogom, što je grad Bela ostao zapušten, uz njegov položaj bile neprestane pravde, koje su se baš u ovo vrijeme vodile.

Iza smrti Dijaneševićeve (1659) nastaviše parnicu njegovi nasljednici: Bočak, Mikulić, Selišević, Češković, nu bezuspješno, jer Petevi imadahu kra-ljevsku darovnicu od g. 1564, koja im je služila nepobitnim dokazalom njihova zakonitoga prava na Belu, Ivanec i Cerje. I g. 1682. parbio se prior vranski i predstojnik crkve zagrebačke Sigismund barun Sinersberg sa Ivanom grofom Petevom, koji bijaše tada velikim županom sreberničkim i carskim generalom. Sinersperg imadaše odvjetnikom Frana Bužana a Petev Pavla Kamičara. Nu i ova parnica vodila se bez ikakvoga rezultata još g. 1728⁵. Poslije smrti Ivana Peteva držala je njegova udova Barbara Falussy grad Belu i ostala njegova imanja, a Sinersperg nastavi i protiv nje parnicu. Pošto je Ivan Petev bio umro bez potomstva i s njim izumrlo pleme Peteva u mužkoj lozi, zatraži g. 1730. kr. fiskus Belu, Ivanec i Cerje kao ošasno dobro za sebe, tvrdeći, da su Petevi glasom darovnice od g. 1564. bili jedini i pravi zakoniti vlasnici ovih gradova. Nasta pravda među fiskom i prioratom vranskim, koja se dovrši g. 1734. pred banskim stolom tako, da je ovaj priznao zahtjeve fiska. Ivanec i još neke po-sjede dobije udovica Ivanova Barbara Falussy, dočim je veći dio prisvojio fiskus.

Skoro zatim g. 1740. darova kralj Karlo VI. grad i imanje Belu, Ivanec i Jurketinec Ladislavu grofu Erdödu, što mu i kraljica Marija Terezija g. 1742.

¹ Ibidem: Transumpta colat. eccl. str. 176.

² Stari ovjerovljeni prijepis u kr. zem. arhivu. U to vrijeme imali su plemići Stjepan Balog i Stjepan Krpačić svoje posjede oko Bele i Ivanca. Koncem 18. vijeka pređe Popovac u vlast porodice Oršića (Krstec), u ruku koje ostade do najnovijega vremena. Danas je svojina grofa Kulmera.

³ Jurketinac bijaše tada svojina Petra Ratkaja Velikotaborskoga.

⁴ Prije u zem. arhivu N. R. A. fasc. 299 br. 25; sada u Budimpešti.

⁵ Ivan Petev bijaše sin Adama i Suzane Oršićeve, te je poslije smrti Stjepana sina Tome Peteva preuzeo Belu, Ivanec i Cerje suprot zahtjeva fiska i priorata vranskoga.

potvrdi¹, na što ga zagrebački kaptol još iste godine uvede u posjed². Tako evo izgubi priorat vranski za sve vijeke svoje pravo na grad Belu. Nu porodica Erdöda nije dugo u miru uživala darovana imanja, jer g. 1763. podigoše potomci Peteva po ženskoj krvi parnicu protiv Erdöda i fiska. Parnica trajala 54 godine, sve do g. 1817. Potomke Peteva pomagala predstojnik zagrebačke crkve i prior vranski Mirko Karlo Raffay, potomki biskup dakovački, te su ovi parnicu sretno dobili. Imanje Bela, Ivanec i Cerje bude razdijeljeno među petnaest plemićkih porodica — potomke Peteva. Ovi postave g. 1817. na zid grada Ivanca mramor-ploču u spomen svoga pomagača Raffaja, gdje se ona još i sada nalazi³. Imanje i grad Belu dobiše obitelji Ožegovića Barlabashevačkih (Stjepan), koja to dobro još i danas posjeduje. Grad i imanje Ivanec drži još i sada Božidar pl. Kukuljević Sakcinski, a Cerje obitelj Švagela.

E. Laszowski.

¹ Zem. arhiv: Transumpta donat. V. svezak ² Arkiv kaptola zagr. (loc. cred.) Protocoll 14 str. 34.

³ Kukuljević: Napisi str. 66.